

JURIJ ZAWHORODNYJ

Kijów

NEORELIGIE ORIENTACJI WSCHODNIEJ NA UKRAINIE

Ogólna charakterystyka socjologiczna*

Koniec lat osiemdziesiątych i początek lat dziewięćdziesiątych bieżącego wieku stanowią na Ukrainie okres dynamicznych przeobrażeń także w dziedzinie religijnej.

Jeszcze kilka lat temu Ukraina (razem z innymi republikami byłego Związku Radzieckiego) była, przynajmniej według oficjalnych źródeł, największym w świecie bastionem ateizmu. Czasy programowego uśpienia religijnego odeszły wszakże w przeszłość. Na ich miejsce przyszła doba religijnych pasji. Jaskrawym tego potwierdzeniem jest współczesne życie religijne na Ukrainie, które stanowi dość swoisty fenomen. Obok tradycyjnych Kościołów chrześcijańskich i wspólnoty żydowskiej pojawiają się zjawiska zupełnie nowe lub też mocno zapomniane. Pluralizm religijny na Ukrainie staje się coraz bardziej faktem.

Poniżej zamierzamy krótko zaprezentować proces formowania się na Ukrainie wspólnot nowych wyznań religijnych, przede wszystkim orientacji wschodniej. Skoncentrujemy się na grupach Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny (dalej skrót: MTŚK) oraz wspólnotach buddyjskich, bahaickich i muzułmańskich¹

1. Zgodnie z danymi statystycznymi, zawartymi w sprawozdaniu Rady do Spraw Religii przy Radzie Ministrów Ukrainy, w 1988 roku na terytorium republiki nie odnotowano żadnej wspólnoty religijnej orientacji wschodniej². Kilka lat później sytuacja

* Artykuł J. Zawhorodnego jest redakcyjnym skrótem obszerniejszego materiału, uzyskanego z Ośrodka Badań Socjologicznych Akademii Mohylańskiej w Kijowie w ramach współpracy naukowej IE KUL nad tematem badawczym „Nowa ewangelizacja i problem nowych ruchów religijnych w Europie Środkowo-Wschodniej oraz krajach WNP”. Innym segmentem tegoż tematu jest artykuł Serhija Kapranowa i Serhija Supruna z Kijowa pod tytułem: *RUN-Wira i inne ukraińskie religie rodzimej wiary w kontekście ruchów neopogańskich w innych krajach*, aktualnie w tłumaczeniu i opracowaniu redakcyjnym w IE KUL.

¹ W naszych badaniach wykorzystaliśmy materiały archiwalne Rady do Spraw Religii przy Radzie Ministrów Ukrainy za lata 1985-1992. Źródłem informacji są również własne obserwacje autora, zdobyte w wyniku kontaktów z przedstawicielami wspólnot neoreligijnych i ich praktykami religijnymi. Z metodologicznego punktu widzenia jest to próba kompleksowego – „zewnętrznego” i „wewnętrznego” – sposobu badania religii, na jaki swego czasu wskazywał F. Stolz (1988), z zachowaniem pełnej neutralności religijnej.

² *Statisticzeskij otczot Sowieta po dielam religii pri Sowietie Ministrow USSR za 1988 god* [z notą: „tajne”]. Kijew 1988 dzieło nr 4 s. 87.

mocno się zmieniła. I tak, według stanu z 1 stycznia 1993 roku, odnotowano już 43 religijne wspólnoty muzułmanów, 22 wspólnoty MTŚK, 17 wspólnot buddyjskich, 6 bahaickich³ Oprócz wspomnianych, dominujących kierunków wschodnich znane były jeszcze inne, np. religijne wspólnoty taoistów – 1, wedantystów – 1, krymczaków – 1 oraz karaimów – 2.

Na początku roku 1993 na 24 obwody wchodzące w skład Ukrainy (a ponadto 2 miasta o specjalnym statusie administracyjnym i Republikę Krymu) tylko w 5 z nich nie zarejestrowano żadnego ze wspomnianych kierunków neoreligijnych. Były to obwody: żytomierski, kijowski, kirowogradzki, sumski i chmielnicki.

2. Najbardziej zwartą sieć stanowią wspólnoty muzułmańskie, zlokalizowane głównie na Krymie i w Sewastopolu (34 wspólnoty) oraz w południowych obwodach (6). Na Ukrainie prawobrzeżnej, według stanu z 1 stycznia 1993 roku, nie zapisano żadnej religijnej wspólnoty muzułmanów.

Muzułmańskie wspólnoty religijne Krymu zjednoczone są w Duchownej Administracji Muzułmanów Krymu (muftiat). Wspólnoty te mają własne budynki kultowe. Ponadto cechą charakterystyczną islamu na Ukrainie jest monoetniczny przeważnie skład jego wyznawców, jaki stanowią przede wszystkim Tatarzy krymscy⁴

3. Zupełnie odmienna jest sytuacja wspólnot bahaickich, buddyjskich oraz wspólnot MŚTK. To właśnie one stanowią na Ukrainie religie nietradycyjne, czyli neoreligie⁵

I tak, aśramy MTŚK są rozmieszczone równomiernie we wszystkich regionach Ukrainy. Obejmują one 17 jednostek terytorialno-administracyjnych i Republikę Krymu spośród istniejących 27 okręgów.

Wspólnoty bahaickie zarejestrowane są w 6 z 27 okręgów, i to tylko na Ukrainie lewobrzeżnej i na południu.

Centra buddyjskie znajdują się w 10 okręgach administracyjnych i też przeważnie na Ukrainie lewobrzeżnej i w południowych jej obwodach.

W odróżnieniu od wspólnot MTŚK, które trzymają się jednej linii nauczyciela Swami Prabchupadi i nie mają swego oficjalnie zarejestrowanego republikańskiego centrum, tak samo jak i wspólnoty wiary Bahai, niektóre wspólnoty buddyjskie z liczby tych różnych tradycji i szkół reprezentowanych na Ukrainie (np. tybetańska tradycja-szkoła Karma Kag'ju, Ningmapa, koreańska tradycja-szkoła Czog'ju) już zaczęły proces tworzenia struktur. Dnia 4 marca 1993 roku został zarejestrowany Statut Zarzą-

³ *Protokoły nr 1 i nr 2 zebrań Kolegium Rady u sprawach religijnych przy Kabiniecie Ministrów Ukrainy za 1993 rok.* Kyjiw 1993 sprawa nr 4.

⁴ Islam dla Ukrainy jawi się jako odnowiona religia etniczna, z ciężeniem do lokalizacji na południu, co odpowiada historycznej geografii jej poprzedniego istnienia.

⁵ „Neoreligia”, „religia nietradycyjna” są synonimami i używa się ich na określenie wszystkich trzech nurtów. Termin „wspólnota religijna” używany jest jako uniwersalne określenie wszystkich trzech nurtów. Termin „ruch neoreligijny” uważa się za pojęcie szersze, które zawiera w sobie nie tylko wyżej wymienione neoreligie wschodnie czy wszystkie orientalne religie w ogóle, ale zespół wszystkich nowych dla społeczeństwa religijnych tworów.

du Buddyjskiego Duchownego Zakonu Lung-Żong-Pa z ośrodkiem w Doniecku. Utworzony ośrodek zjednoczył wspólnoty buddyjskie trzech obwodów: charkowskiego, donieckiego i ługańskiego.

Statystyka obecności wspólnot czterech omawianych religii wschodnich w poszczególnych obwodach Ukrainy przedstawia się następująco: obwód charkowski – 7 wspólnot religijnych, chersoński – 6, odeski – 6, doniecki – 5, Republika Krymu wraz z Sewastopolem – 36 i Kijów – 4⁶

4. Jeśli islam na Ukrainie jest głównie religią monoetniczną Tatarów krymskich, to buddyzm, wiara Bahai i krysznaityzm obejmują w pierwszym rzędzie prozelitów z etnicznej wspólnoty ukraińskiej i rosyjskiej. Przy tym trzon każdej ze wspólnot formuje się z najbardziej potencjalnej warstwy społeczeństwa, a mianowicie z młodzieży w wieku 18-20 lat, przede wszystkim płci męskiej. Określanie ich jednak w kategoriach ośrodków wyłącznie młodzieżowych nie byłoby dokładne. Kontakty z przedstawicielami buddyjskiej szkoły Karma Kag'ju z Zaporozża i Kijowa oraz ze wspólnotami MTŚK z Symferopola, Dniepropietrowska i Kijowa pokazują dowodnie, że wiek zwolenników tych neoreligii stanowi przedział między 16 i 70 rokiem życia. Pośród świeckich spotyka się nawet całe rodziny.

Tak więc ciążenie ku buddyzmowi wykazują nie tylko przedstawiciele tych narodów, dla których jest on elementem tradycji. Właśnie ta osobliwość odróżnia buddyzm na Ukrainie od wiary Bahai oraz MTŚK i w jakiejś mierze zbliża go do islamu.

Spróbujemy to bliżej wyjaśnić. W skład państwa ukraińskiego zrzędzeniem losu weszli przedstawiciele tych narodów (Buriaci, Kałmucy, Tunguzi), dla których elementem tradycji jest buddyzm. Przez lata istnienia Związku Radzieckiego trzymanie się buddyzmu było praktycznie niemożliwe nawet w miejscach tradycyjnego jego istnienia, nie mówiąc już o Ukrainie. Obecnie, w kontekście ogólnego religijnego odrodzenia, w postsocjalistycznych republikach byłego ZSRR budzi się dążenie do wznowienia własnej wiary wśród narodów tradycji buddyjskiej. Szczególnie w ramach Zrzeszenia Buriatów Ukrainy, które liczy blisko 1000 osób, są tacy, którzy odczuwają potrzebę odnowienia wiary swych ojców. Buriaci są etniczno-religijną mniejszością, tak samo jak Tatarzy krymscy. Odmienne jednak od islamu, który dla Ukrainy można dziś określić jako odnowioną religię monoetniczną, buddyzm występuje jako nietradycyjna religia polietniczna.

⁶ Bardziej podatne na wpływ nietradycyjnych religii okazują się południowe i wschodnie tereny Ukrainy oraz Kijów. Oprócz tego trzeba zaznaczyć, że ośrodki wspomnianych neoreligii znajdują się przeważnie w miastach – stolicach obwodów i rejonów, nie mając szerszego oparcia w miejscowościach wiejskich. Należy też pamiętać o ich pojawieniu się najpierw w wielkich miastach przemysłowych. Dziś wszystkie trzy omawiane religie orientalne na Ukrainie (poza islamem) występują prawie wyłącznie jako miejskie. Tym odróżniają się nie tylko od różnorodnych wyznań chrześcijańskich, ale i od islamu. Widać więc, że ciążą one w stronę miast przemysłowych, pozbawionych tradycji chrześcijańskich.

5. Proces przenikania neoreligii wschodnich na Ukrainę cechuje swoisty charakter i forma. Przedstawiciele ukraińskiej i rosyjskiej wspólnoty etnicznej, w wyniku zainteresowania tradycjami religijno-kulturowymi środkowoazjatyckimi i dalekowschodnimi, przenoszą je na miejscowy grunt. Rolę pośrednika w tym procesie spełniają głównie środki masowej komunikacji, literatura religijno-filozoficzna (przeważnie nie po ukraińsku i wydana za granicą kraju), misjonarze i kaznodzieje (przeważnie przedstawiciele europejskiej mentalności i tradycji kulturowej).

Pojawienie się neoreligijnych mniejszości na Ukrainie, w społeczeństwie z przeważającą tradycją chrześcijańską, ale także ze „zniwelowanym” światopoglądem ateistycznym poprzednich lat, sprzyja utrwaleniu się religijnego i kulturowego pluralizmu.

Ukraińskie kręgi intelektualne nie są wszakże gotowe na spotkanie z rodzącym się pluralizmem religijnym. Negatywny jest także stosunek społeczeństwa do neoreligii orientacji wschodniej⁷

Dotychczasowe badania dotyczące neoreligii orientacji wschodniej na Ukrainie są na etapie wstępnym. Badania socjologiczne winny być dopełnione badaniami w dziedzinie psychologii, filozofii, kulturologii, religioznawstwa. Powyższe sprawozdanie ma za zadanie zapoznać czytelnika polskiego z nowymi dynamicznymi fenomenami na ukraińskiej scenie religijnej.

Przetłóżył z języka ukraińskiego Roman Piętka MIC

⁷ Społeczeństwo czuje się zagrożone neoreligiami wschodnimi. W Kijowie istnieje społeczny komitet „Ratunek” Jego działalność jest skierowana na walkę z tzw. organizacjami psycho-kulturowymi, do których zaliczono „Białe Bractwo” oraz MTŚK. „Ratunek” ma dostęp do stołecznej prasy oraz do innych środków masowej komunikacji.